

АКТИВІЗАЦІЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ В УКРАЇНІ: ІМПЕРАТИВИ ТА ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ

©2019 УШЕРЕНКО С. В.

УДК 330:658:330
JEL: O31; O32; O38

Ушеренко С. В. Активізація інноваційної діяльності підприємств в Україні: імперативи та засади державної підтримки

На основі результатів порівняльного аналізу рейтингових позицій України та передових країн світу в системі індикаторів виміру сталого розвитку (sustainable development), яка включає: Індекс людського розвитку (ІЛР, HDI); Глобальний індекс конкурентоспроможності (GCI); Глобальний індекс інновацій (GII); Індекс благополуччя (LPI), аргументовано, що вихід України на траєкторію сталого розвитку пов'язано з імперативом забезпечення конкурентоспроможності національної економіки шляхом активізації інноваційної діяльності підприємств у контексті світових трендів розвитку. Зазначено, що для розвинених країн світу характерні високий рівень конкурентоспроможності та сталий соціально-економічний розвиток, що досягається завдяки активній інноваційній діяльності. За результатами аналізу структурних елементів GCI для України (рейтингова позиція 83, що знаходиться поза групою розвинених країн) і статистичних даних щодо низької інноваційної активності вітчизняних підприємств виявлено фактори, що перешкоджають їхній інноваційній діяльності. Передусім, вони пов'язані з: недосконалістю інститутів, фінансово-кредитної системи та інноваційної інфраструктури; макроекономічною нестабільністю; браком фінансових та інвестиційно-кредитних ресурсів забезпечення інноваційної діяльності, а також недостатнім її науковим супроводом. Розроблено засади державної підтримки інноваційної активності підприємств, зокрема підприємств корпоративного сектора національної економіки, що спрямовані на усунення або ослаблення виявлених перешкод та активізацію інноваційної діяльності підприємств і які доцільно впроваджувати у форматі національної інноваційної системи.

Ключові слова: державна підтримка, інноваційний процес, інноваційна діяльність, конкурентоспроможність, корпоративне підприємство, сталий розвиток.

DOI:

Табл.: 4. Бібл.: 19.

Ушеренко Світлана Василівна – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри корпоративних фінансів і контролінгу, Київський національний економічний університет ім. В. Гетьмана (просп. Перемоги, 54/1, Київ, 03057, Україна)

E-mail: usherenko_svitlana@kneu.edu.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0694-3862>

Researcher ID: <http://www.researcherid.com/O-2624-2018>

УДК 330:658:330
JEL: O31; O32; O38

UDC 330:658:330
JEL: O31; O32; O38

Ушеренко С. В. Активизация инновационной деятельности предприятий в Украине: императивы и принципы государственной поддержки

На основе результатов сравнительного анализа рейтинговых позиций Украины и передовых стран мира в системе индикаторов устойчивого развития (sustainable development), которая включает: Индекс человеческого развития (HDI), Глобальный индекс конкурентоспособности (GCI), Глобальный индекс инноваций (GII), Индекс благополучия (LPI), аргументировано, что выход Украины на траекторию устойчивого развития связан с императивом достижения конкурентоспособности национальной экономики путем активизации инновационной деятельности предприятий в контексте мировых трендов развития. Определено, что для развитых стран мира характерными являются высокий уровень конкурентоспособности, устойчивое социально-экономическое развитие, что достигается благодаря активной инновационной деятельности. По результатам анализа структурных элементов GCI для Украины (рейтинговая позиция 83, что находится вне группы развитых стран) и статистических данных о низкой инновационной активности промышленных предприятий Украины выявлены факторы, мешающие их инновационной деятельности. Прежде всего, они связаны с: несовершенством институтов, инновационной инфраструктуры и финансово-кредитной системы; макроекономической нестабильностью; нехваткой финансово-кредитных ресурсов обеспечения инновационной деятельности, а также с недостаточным её научным сопровождением. Разработаны принципы государственной поддержки инновационной активности предприятий, в частности предприятий корпоративного сектора национальной экономики, которые направлены на устранение или ослабление этих факторов и которые целесообразно внедрять в формате национальной инновационной системы.

Ключевые слова: государственная поддержка, инновационный процесс, инновационная деятельность, конкурентоспособность, корпоративное предприятие, устойчивое развитие.

Usherenko S. V. Activating the Innovation Activities of Enterprises in Ukraine: Imperatives and Principles of the State Support

On the basis of a comparative analysis of the ranking positions of Ukraine among the world's advanced countries in the system of indicators of sustainable development, including: Human Development Index (HDI), Global Competitiveness Index (GCI), Global Innovation Index (GII), Legatum Prosperity Index (LPI), it is argued that Ukraine's entry into the sustainable development trajectory is related to the imperative of achieving the competitiveness of the national economy through activating the innovation activities of enterprises in the context of global development trends. It is defined that the developed countries of the world are characterized by a high level of competitiveness, sustainable socio-economic development, achieved through active innovation efforts. Upon the results of an analysis of the structural elements of the GCI for Ukraine (rating position 83, which is outside the group of developed countries) and in view of the statistics showing low innovation activity of industrial enterprises in Ukraine, the factors that hinder their innovation activities are identified. First of all, they are related to: imperfection of institutions, of innovative infrastructure, of financial and credit system; macroeconomic instability; lack of financial and credit resources to ensure innovation activities, as well as insufficient scientific support. The author formulates the principles of the State support for innovation activity of enterprises, in particular enterprises of the corporate sector of the national economy, which are aimed at eliminating or reducing the impact of these factors and which are sensible to be implemented in the format of a national innovation system.

Keywords: the State support, innovation process, innovation activities, competitiveness, corporate enterprise, sustainable development.

Табл.: 4. Библ.: 19.

Ушеренко Светлана Васильевна – кандидат экономических наук, доцент, доцент кафедры корпоративных финансов и контроллинга, Киевский национальный экономический университет им. В. Гетьмана (просп. Победы, 54/1, Киев, 03057, Украина)
E-mail: usherenko_svitlana@kneu.edu.ua
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0694-3862>
Researcher ID: <http://www.researcherid.com/O-2624-2018>

Tabl.: 4. Bibl.: 19.

Usherenko Svitlana V. – PhD (Economics), Associate Professor, Associate Professor of the Department of Corporate Finance and Controlling, Kyiv National Economic University named after V. Hetman (54/1 Peremohy Ave., Kyiv, 03057, Ukraine)
E-mail: usherenko_svitlana@kneu.edu.ua
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0694-3862>
Researcher ID: <http://www.researcherid.com/O-2624-2018>

Вихід національної економіки після її довготривалої рецесії в період 2014–2016 рр. на траєкторію сталого розвитку, що проголошено метою суспільних трансформацій в Україні в програмному документі реформ «Стратегія сталого розвитку «Україна 2020» [16], у сучасних умовах ускладнення глобальних викликів та імперативів зміцнення національної безпеки та прискорення поступу на шляху євроінтеграції вимагають забезпечення конкурентоспроможності національної економіки. У цьому контексті пріоритетом державної політики має стати державна підтримка інноваційної діяльності підприємств, з якою пов'язуємо масштабний генезис інноваційних процесів у всіх вимірах національної економіки, її прогресивні структурні зміни, а також підвищення конкурентоспроможності підприємств на внутрішньому та зовнішньому ринках.

Фундаментальні питання інноваційної діяльності та її зв'язок із конкурентоспроможністю в різних аспектах досліджувалося багатьма зарубіжними та вітчизняними вченими, серед яких слід зазначити Й. Шумпетера, П. Друкера, У. Шарпа, М. Портера, Д. Норткотт та інших. Серед вітчизняних дослідників відзначимо наукові публікації Г. Андрощука, Л. Антонюк, В. Гейця, Я. Жаліло, В. Соловйова, Л. Федулової та інших. Окремо слід зазначити дослідження інноваційної діяльності високотехнологічних виробництв і корпоративних підприємств (останні складають переважну частку всіх підприємств), що висвітлені в працях О. Саліхової та Ю. Аніскіна [2; 13].

Водночас потребують подальшого дослідження окремі питання, пов'язані з аналізом сучасних проблем інноваційної діяльності українських підприємств, виявленням її впливу на конкурентоспроможність, а також засад державної підтримки їх інноваційної діяльності.

Мета статті полягає в аналізі стану сучасних проблем інноваційної діяльності підприємств України в контексті та вимірах трендів світового розвитку, а також у розробленні пропозицій засад державної підтримки інноваційної діяльності підприємств.

В Україні в ході суспільних трансформацій має бути досягнута диверсифікованість і конкурентоспроможність національної економіки, зокрема розвиток виробництва через конкурентоспроможність вітчизняних підприємств у ринковому середовищі Євросоюзу для вирівнювання зовнішньоекономічного торговельного балансу України з країнами ЄС. Разом

ці характеристики мають забезпечити стійкість національної економіки до глобальних економічних кризових викликів, відповідність України одному із основних критеріїв (копенгагенські критерії) для вступу країни-кандидата до Євросоюзу та положенням Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, з іншої сторони (Глава 10. Політика у сфері промисловості та підприємництва) – конкурентоспроможність національної економіки [17].

Аналіз шляхів розвитку країн, які спромоглися в короткий історичний період (25–30 років) досягнути високих темпів соціально-економічного розвитку та конкурентоспроможності національних економік (Ірландія, Республіка Корея, Сінгапур, Фінляндія та низка інших успішних країн, які раніше вважались відсталими), доводить, що перехід від аграрно-сировинного характеру економік цих країн до індустріально розвинених конкурентоспроможних країн відбувся завдяки розбудові наукоємного корпоративного сектора промисловості й утвердженню інноваційної моделі розвитку національної економіки. На підтримку цієї тези свідчать високі рейтингові позиції (р. п. з 1 по 50), які посідають ці країни в системі світових індикаторів соціально-економічного та інноваційного розвитку, серед яких найбільш інформативними є Індекс розвитку людини (ІРЛ; *Human Development Index – HDI*); Індекс глобальної конкурентоспроможності (ІГК, *Global Competitiveness Index – GCI*); Глобальний інноваційний індекс (ГІІ, *Global Innovation Index – GII*); Індекс рівня освіти (ІРО, *Education Index – EI*); Витрати на фінансування НДДКР (*R&D*); Індекс благополуччя (ІБ, *Legatum Prosperity Index – LPI*). Наведені індекси інтегрують з певними коефіцієнтами ваги виміри різних індикаторів, показників, індексів (приблизно сотня цих індикаторів), частина з яких є спільною для наведених індексів. Разом система цих індексів релевантно характеризує стан соціально-економічного розвитку країни, який залежить певною мірою від її конкурентоспроможності. Складна структура цих індексів та методика їх обрахування розкривається у відповідних посиланнях [4, с. 29; 5–8; 10, 11]. Про стан конкурентоспроможності національної економіки свідчить обсяг прямих іноземних інвестицій (ПІІ), який є індикатором інвестиційної привабливості національної економіки і ресурсом для підтримки розвитку інноваційно-інвестиційних процесів [12].

У цьому контексті доцільно визначити позицію України в координатах цих інформативних індикаторів світового розвитку.

У порівняльній *табл. 1* наведені рейтингові позиції за зазначеними індикаторами світового розвитку для країн ЄС з досягнутими найвищими та найнижчими значеннями цих індикаторів, а також наведено рейтингові позиції світових економічних лідерів – США, Китаю, Республіки Корея (Південна Корея) та Ірландії, що мають стати орієнтирами для розвитку національної економіки на шляху інтеграції України до ЄС, а також її входження в глобальне конкурентне середовище.

це досягається шляхом утвердження інноваційної моделі розвитку національної економіки. Про це свідчить кореляція між ІЛР, ІБ, які є вимірами стану сталого та соціального розвитку країни, з ГПК і ГП.

Аналіз рейтингових позицій і структури відповідних індикаторів і порівняння їх значень з відповідними індикаторами для України засвідчує, що для успішних країн (рейтингові позиції за наведеними індексами 1–50) характерним є високий рівень конкурентоспроможності (вимір ГПК), що досягається шляхом активної інноваційної діяльності (вимір ГП). Це зумовлює досягнення сталого розвитку в цих країнах (виміри ІРА; ІБ). Для зазначених країн характерним є

Таблиця 1

Позиції, які посідають країни у світових рейтингах за індикаторами та показниками світового розвитку

Індикатор, показник	Позиції країн ЄС за індикатором у світових рейтингах		США	Китай	Ірландія	Південна Корея	Україна
	Найвище в ЄС	Найнижче в ЄС					
ІЛР (HDI) 2018 р. [8]	4 Ірландія	52 Румунія	13	56	4	22	90
ВВП (GDP) на душу населення (ПКС \$), 2018 р. [14]	2 Люксембург 106 705	60 Болгарія 23 156	10 62 606	73 18 110	5 78 765	29 41 351	112 9 263
ІГК (GII) 2018 р. [5]	3 ФРН	57 Греція	1	28	23	15	83
ГП, GII 2018 р. [6]	2 Швеція	50 Румунія	3	14	12	11	47
Індекс рівня освіти, IPO (EI) 2017 р. [7]	1 ФРН	69 Португалія	16	90	4	53	36
Витрати на НДДКР (R&D), % від ВВП, 2017 р. [11]	3,3% Швеція	0,5% Румунія	2,7%	2,1%	1,2%	4,2%	0,4%
Рейтинг країн світу за ПІІ, \$ млн 2017 р. [12]	5 ФРН 77 983	-197 Бельгія -39 482 (вивід ПІІ)	1 354 828	3 168 223	-192 3 436 (вивід ПІІ)	22 17 052	59 2 827
Рейтинг країн світу за благополуччям (ІБ (LPI) [10])	3 Фінляндія	52 Греція	17	82	10	35	111

Умовні позначення: ІЛР – Індекс людського розвитку; ВВП – Валовий внутрішній продукт з урахуванням паритету купівельної спроможності долара США в країні; ІГК – Індекс глобальної конкурентоспроможності; ГП – Глобальний інноваційний індекс; НДДКР – науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи; ПІІ – прями іноземні інвестиції; ІБ – Індекс благополуччя; IPO – Індекс рівня освіти.

Джерело: складено автором за [5–12; 14].

Вихід України на траєкторію сталого розвитку має передбачати досягнення випереджаючих темпів якісного розширеного промислового й агропромислового відтворення для досягнення конкурентоспроможності національної економіки (враховуючи імперативи відкритої економіки в умовах вимог СОТ, положень Асоціації України з Євросоюзом) на внутрішньому та зовнішньому ринку в умовах глобалізації. Згідно зі світовою практикою

достатнє фінансування сфери НДДКР (не менше 2% від ВВП), позитивна динаміка економічного та соціального розвитку (виміри ІРА, ВВП на душу населення, ІБ). Водночас ці країни стають привабливими для іноземних інвестицій. Масштаб поширення інноваційних процесів у національній економіці та їх якість залежить від розвиненості систем науково-технічної сфери діяльності та освіти, які відповідно є витоками інноваційних процесів та їх кадрового забезпечення

ня (Витрати на фінансування НДДКР, у % від ВВП, Індекс розвитку освіти ІЕ), а також інвестиційного клімату в країні (Обсяг прямих іноземних інвестицій в національну економіку). Ці індикатори відображають фактори, які впливають на інноваційну активність і конкурентоспроможність країни, що засвідчено їх кореляцією з ГП та ГІК.

Аналіз ІГК та його складових індикаторів для України (табл. 2) засвідчує, що невисоку 83 рейтингову позицію (р. п.) України за ГІК, що поза групи розвинених країн світу і це у першу чергу зумовлено нерозвиненістю інституціональної структури національної економіки (110 р. п.), недостатньою макроекономічною стабільністю (131 р. п.), недостатнім розвитком фінансової системи (117 р. п.). Водночас, у глобальному конкурентному просторі Україна має переваги за професійною підготовкою для ринку праці (46 р.п.), розміром внутрішнього ринку (47 р. п.), що має бути враховано при інституціональному проектуванні конкурентної політики України.

Утвердження парадигми інноваційного сталого розвитку здійснюється через широкомасштабну генерацію та розповсюдження інноваційних процесів на загальнодержавному, галузевих і регіональних рівнях національної економіки [4]. Визначальною ланкою для перебігу інноваційних процесів є підприємства. Дані про інноваційну активність та впровадження інновацій на вітчизняних промислових підприємствах за 2010, 2015 і 2017 рр. наведено в табл. 3, табл. 4.

Аналіз статистичних даних, зведених до табл. 3, табл. 4, засвідчує низьку інноваційну активність промислових підприємств в Україні. Так, у період 2010–2017 рр. частка інноваційно активних підприємств (тобто підприємств, які впроваджували інновації) від загальної кількості обстежених підприємств складала

значення в діапазоні від 13,8% до 17,3% (поз. 2 табл. 3), що значно нижче рівня інноваційної активності підприємств в країнах, які мають національні економіки інноваційного типу (40–80%).

Також спостерігалася відсутність інноваційних проривів у діяльності промислових підприємств. Так, у цей період не було впроваджено жодної радикальної інновації, яку можна було б вважати галузевим структурним чинником. Залишалася низькою інноваційна активність діяльності підприємств щодо впровадження інноваційних видів продукції та ресурсозберігаючих технологій, незначними були частки інноваційної продукції в загальному обсязі реалізованої промислової продукції (поз. 7, 8 табл. 4), а також продукції на експорт (поз. 9, 10 табл. 4), що зумовлено рівнем новизни інноваційної продукції для ринку, а це, своєю чергою, пояснюється недостатнім науковим супроводом інноваційної діяльності (поз. 3, 4 табл. 3).

У витратах на інновації переважають витрати на придбання машин, обладнання та програмного забезпечення порівняно із витратами на дослідження і розробки (поз. 5 табл. 3). Упродовж багатьох років відзначається вкрай малий обсяг залучених фінансових, інвестиційних і кредитних ресурсів для інноваційної діяльності промислових підприємств (поз. 10–13 табл. 3). При цьому основним джерелом фінансування інноваційної діяльності залишаються власні кошти підприємств (прибуток, амортизаційні відрахування – 59,3–97,2% від загального обсягу фінансування), які в поєднанні з кредитними ресурсами є недостатніми для забезпечення інноваційного розвитку підприємств, а отже, і економіки в цілому. Практично не спрямовуються бюджетні ресурси для генезису інноваційних процесів на підприємствах

Таблиця 2

Порівняння ІГК та його складових індикаторів, 2018 р.

Показник	Загальне рейтингове місце за ІГК, 2018 р.	Інститути	Інфраструктура	Технологічна готовність	Макроекономічна стабільність	Здоров'я	Професійна підготовка	Ефективність ринку товарів та послуг	Ефективність ринку праці	Розвиненість фінансової системи	Розмір внутрішнього ринку	Умови ведення бізнесу	Інноваційний потенціал
Країна на 1-й позиції в групі	США	Нова Зеландія	Сінгапур	Південна Корея			Фінляндія	Сінгапур	США	США	Китай	США	ФРН
Україна р. п. серед 140 країн	83	110	57	77	131	94	46	73	66	117	47	86	58

Джерело: складено за [5].

Таблиця 3

Інноваційна активність промислових підприємств (% від обстежених підприємств)

Рік	Частка інноваційно активних підприємств	Напрями інноваційної діяльності						Загальний обсяг фінансування інноваційної діяльності (млн грн і у % до ВВП)	Обсяг фінансування інноваційної діяльності за джерелами коштів (% до загального обсягу)			
		Проведення НДР внутрішніх	Проведення НДР зовнішніх	Придбання обладнання, програмного забезпечення	Придбання зовнішніх знань	Впровадження інноваційних видів продукції	Впровадження нових технологічних процесів		Власних	Бюджетних ³	Інвесторів ⁴	Кредитних
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
2017	16,2%	2,8%	1,3%	10,6%	0,9%	2387 ¹	1831 ²	9117,5 0,31%	84,5	3,5	4,2	6,5
2015	17,3%	3,2%	1,5%	9,8%	0,7%	3136	1217	13813,7 0,69%	97,2	0,7	1,0	0,8
2010	13,8%	2,1%	1,2%	7,9%	0,9%	2043	2408	8045,5 0,74%	59,3	1,2	30,4	7,8

Примітки:

¹ – з 2387 впроваджених інноваційних видів продукції тільки 426 були новими для ринку;

² – з 3136 впроваджених нових технологічних процесів тільки 611 були ресурсозберігаючими;

³ – бюджетних коштів державного і місцевих бюджетів;

⁴ – інвесторів вітчизняних та іноземних разом.

Джерело: складено автором за [9; 18].

Таблиця 4

Упровадження інновацій на промислових підприємствах

Рік	Кількість підприємств, що впроваджували інновації (% до загальної кількості промислових підприємств)	У тому числі впроваджували інноваційні процеси, %	З них впроваджували процеси			Обсяг реалізованої інноваційної продукції (млн грн)	У % до загального обсягу реалізованої інноваційної продукції	Обсяг реалізованої інноваційної продукції за межі України (млн грн)	У % до загального обсягу реалізованої продукції промисловими підприємствами
			Ресурсозберігаючі, маловідходні процеси, %	Упроваджували інноваційні види продукції, %	Нові види машин, устаткування, приладів, %				
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
2017	14,3	4,9	4,2	7,6	3,0	17714,2	0,7	5518,8	31,2
2015	15,2	8,4	3,3	8,7	3,4	23050,0	1,4	10843,8	47,0
2010	11,5	9,7	1,9	5,8	1,8	33697,5	3,8	13713,0	40,7

Джерело: складено автором за [9].

[поз. 11 табл. 3] за пріоритетними напрямами інноваційної діяльності, визначеними законодавством, і які знаходяться в руслі світових трендів інноваційного розвитку, пов'язаного з розбудовою Industry 4.0, що включає автоматизацію та обмін даними в технологіях виробництва, впровадження кіберфізичних систем, Інтернет речей, хмарні обчислення, штучний інтелект та обробку сигналів, а також четверту промислову революцію.

Аналіз інноваційної активності вітчизняних підприємств дозволяє виділити дві основні групи факторів, перешкоджаючих реалізації їх спроможності до інноваційного розвитку:

- ✦ *екзогенні фактори* перешкоджання інноваційному розвитку підприємств зумовлені незначним обсягом інвестиційних і фінансово-кредитних ресурсів (включаючи як приватні, так і державні), які залучалися для розробки та реалізації інноваційних проектів; нерозвиненістю ринку інноваційної продукції; нерозвиненістю національної інноваційної системи, зокрема її інфраструктурної складової (наукові, технологічні, індустріальні парки, бізнес-інкубатори, венчурні та інноваційні фонди, інноваційні кластери, спеціалізовані фінансово-кредитні установи тощо);
- ✦ *ендогенні фактори* гальмування інноваційного розвитку підприємств пов'язані з низьким рівнем технічної та технологічної баз вітчизняних виробництв, зокрема з їх енерго- та ресурсовитратністю, низьким рівнем інноваційного менеджменту для запровадження проектно-орієнтованого підходу до забезпечення їх інноваційного розвитку, недостатністю власних фінансових ресурсів для реалізації інноваційних проектів, низькою інвестиційною привабливістю підприємств тощо [19].

Звідси актуалізується проблематика активізації інноваційної діяльності в Україні, напрями державної підтримки якої визначені в Стратегії розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року, схваленої Кабінетом Міністрів України [15].

Водночас у зазначеній Стратегії не розкрито проблематику активізації інноваційної діяльності в корпоративному секторі, підприємства якого є основними суб'єктами, що визначають інноваційно-інвестиційну діяльність в країні та від ефективності функціонування яких значною мірою залежить сталий розвиток національної економіки. Створений на основі приватизації державного майна підприємств корпоративний сектор займає найвагоміше місце в національній економіці. На його частку припадає майже 75% ВВП України (для порівняння – в розвинених країнах світу приблизно 90% від ВВП) [19]. Особливого значення набуває визначення чинників, що гальмують інноваційний розвиток корпоративного сектора, до яких належать:

- ✦ специфіка здійснення приватизації, яка не супроводжувалася припливом інвестицій, сприяла розпорошеності акціонерного капіталу, відбувалося недооцінювання вартості об'єктів прав інтелектуальної, промислової власності, що мали бути включені до балансової вартості підприємства перед його приватизацією;
- ✦ певна інформаційна закритість та непрозорість внутрішньо корпоративних відносин;
- ✦ низький рівень впливу фондового ринку на формування сучасної структури корпоративного сектора (немає ефективної мобілізації фінансових ресурсів, порушення прав та обов'язків учасників ринку цінних паперів, недотримання умов продажу та розміщення цінних паперів тощо), а також впливу на реалізацію перспективних і суспільно значущих інноваційно-інвестиційних проектів;
- ✦ неможливість використання інвестиційного потенціалу комерційних банків щодо забезпечення інвестиційними ресурсами корпоративного сектора економіки внаслідок існування високих процентних ставок;
- ✦ недосконалість корпоративного управління, що пов'язано з порушенням прав акціонерів щодо обрання органів управління, відчуження активів, підготовки та проведення зборів акціонерів; недобросовісне ведення реєстру акціонерів, а також поширення рейдерства, конфлікти інтересів між акціонерами та найманими менеджерами.

Усунення або мінімізація дії зазначених факторів та деструктивних чинників пов'язуємо з інституціональним забезпеченням спроможності (інституціональної спроможності) підприємств корпоративного сектора національної економіки до інноваційного розвитку, тобто їх здатності до масштабного генезису інноваційних процесів в умовах існуючого інституціонального середовища.

Для аналізу такого забезпечення доцільно залучити інституціональний підхід, який полягає в :

- ✦ з'ясуванні значущості та оцінювання впливів інститутів як відносно стійкої та раціональної форми організації соціально-економічного буття, що забезпечує усталеність зв'язків та відносин у рамках суспільства та проявляється в єдності формальних (законодавчі норми як екзогенні фактори) і неформальних норм (моральні норми, традиції, звичаї як ендогенні фактори), а також механізмів, органів, організацій та установ, що забезпечують контроль та примус щодо дотримання формальних і неформальних норм у прискоренні або гальмуванні суспільного та економічного розвитку;
- ✦ розкритті особливої важливості щодо вдосконалення структури інституціонального се-

редовища для досягнення економічних і політичних цілей.

Інституціональне забезпечення інноваційного розвитку підприємства включає синергетичну дію інститутів, що складають інституціональне середовище, сприятливе для інноваційної діяльності підприємства, яке включає інститут наукової та науково-технічної діяльності, національну систему вищої та професійної освіти, розвинену інноваційну інфраструктуру, інститут фінансово-кредитних установ. За наявності скоординованих зв'язків у діяльності зазначених інститутів, спрямованих на генезис інноваційних процесів, і підтримку інноваційної активності підприємств це інституціональне середовище формує національну інноваційну систему (НІС).

Формування інституціонального забезпечення інноваційного розвитку підприємництва передбачає участь держави, що включає таке:

- ✦ здійснення експертної оцінки економічної ефективності та суспільної значущості інноваційних проектів/проектних пропозицій;
- ✦ утвердження основних принципів надання державної підтримки інноваційної діяльності за умов непорушення конкурентного законодавства;
- ✦ здійснення моніторингу й аналізу ефективності використання державної підтримки інноваційної діяльності.

Оптимізація механізмів державної регуляторної політики через зменшення втручання держави в господарську діяльність підприємств, спрощення та вдосконалення існуючих процедур регулювання (зокрема, скорочення ліцензованих видів діяльності, зменшення кількості контролюючих органів, визначення вичерпного переліку документів дозвільного характеру) та впровадження електронного врядування сприятиме поліпшенню інвестиційного клімату в Україні в цілому.

Необхідно спрямовувати діяльність експортно-імпорتنих, експортно-кредитних агенцій на підтримку інноваційної діяльності підприємств шляхом кредитування та страхування просування на зовнішні ринки експортоорієнтованого наукоємного інноваційного продукту, а також імпорту сучасного технологічного обладнання, що має сприяти інноваційній модернізації та технологічному переоснащенню вітчизняних підприємств.

Залишається нерозкритим потенціал активізації інноваційної діяльності підприємств шляхом впровадження механізмів державно-приватного (публічно-приватного) партнерства у сфері інноваційної діяльності.

Не менш вагомим напрямом активізації інноваційної діяльності є розвиток інноваційної інфраструктури, тобто тих підприємств, організацій, установ, об'єднань та асоціацій, що надають різноманітні

послуги – консалтингові, маркетингові, інформаційно-комунікативні, освітні, тренінгові, юридичні тощо, забезпечуючи тим самим організаційну, правову й економічну підтримку інноваційної діяльності.

У цьому контексті розроблено пропозиції державної підтримки інноваційної діяльності підприємств, що включають такі заходи:

унормування законодавством запровадження пільгового податкового режиму для виконання інноваційних проектів, розроблених за встановленими законодавством пріоритетними напрямками науково-технологічного та інноваційного розвитку в тренді світового науково-технологічного розвитку, запровадження такого режиму в технологічних, індустріальних і наукових парках;

- ✦ удосконалення механізмів державного замовлення на інноваційну суспільно значущу продукцію;
- ✦ розроблення досконалого екологічного законодавства в руслі концепції сталого розвитку для мінімізації руйнівного впливу результатів виробничо-господарської діяльності певних підприємств на стан навколишнього середовища, дотримання світових екологічних норм;
- ✦ розширення співробітництва великих корпорацій з підприємствами сектора малого та середнього підприємництва у форматі аутсорсингу за певними складовими наукоємної продукції, що дозволить цим підприємствам досягнути досконалості у виробленні зазначених складових, а корпораціям зосередитися на вдосконаленні основної продукції;
- ✦ запровадження механізмів стимулювання енерго- та ресурсозбереження, переходу на енерго- та ресурсозберігаючі технології як засобу підвищення продуктивності підприємств і вивільнення значних інвестиційних ресурсів;
- ✦ сприяння засобами промислової, амортизаційної політики інноваційній модернізації промислових підприємств для забезпечення технічного оновлення основних виробничих фондів на передовій технологічній базі, запровадження передових прогресивних технологій для підвищення конкурентоспроможності підприємства;
- ✦ організація релевантного інформаційно-аналітичного забезпечення інноваційної діяльності підприємств відповідним інтернет-ресурсом через створену мережу;
- ✦ організація в закладах вищої освіти підготовки фахівців з інноваційного менеджменту та управління інноваційно-інвестиційними проектами.

Для підприємств корпоративного сектора національної економіки інституціональне забезпечення інноваційного розвитку має бути доповнено такими заходами:

- ✦ удосконалення державної регуляторної політики щодо розвитку фондового ринку та діяльності його учасників;
- ✦ посилення державного контролю за перерозподілом акціонерної власності при реалізації інноваційних проектів;
- ✦ розвиток інститутів спільного інвестування, зокрема, венчурних фондів;
- ✦ подальший розвиток і консолідація законодавства, спрямованого на розкриття інформації про корпоративну діяльність, забезпечення її прозорості та адресності;
- ✦ чітке визначення законодавством прав інвесторів та суб'єктів корпоративних відносин при реалізації інноваційно-інвестиційних проектів;
- ✦ запровадження ефективних інструментів страхування ризиків, пов'язаних з вкладенням коштів в інноваційно-інвестиційні проекти корпоративних підприємств;
- ✦ розробка механізмів акумуляції коштів населення та їх спрямування на довгострокове кредитування інноваційної діяльності корпоративних структур;
- ✦ збільшення державних інвестицій у корпоративний сектор, зокрема у форматі державно-приватного партнерства (публічно-приватного партнерства) для реалізації суспільно значущих національних інноваційно-інвестиційних проектів, розроблених за встановленим законодавством пріоритетами інноваційної діяльності;
- ✦ сприятливість до інноваційного розвитку підприємств корпоративного сектора, що забезпечується утвердженням принципів корпоративного управління, зокрема: формуванням ефективної структури корпоративного управління, дотриманням прав акціонерів, а також утвердженням організаційної корпоративної культури на підприємстві.
- ✦ опрацювання питань запровадження англійської та/або американської юрисдикції в Україні для вирішення у судах питань корпоративних підприємств для стартапів та венчурних інвесторів, що має забезпечити їх правовий захист і сприяти їх входженню у сферу інноваційної діяльності України;

Зазначені заходи підвищення інституціонального забезпечення спроможності підприємств корпоративного сектора національної економіки до інноваційного розвитку для їх синергетичного підсилення доцільно реалізувати в розвиненому інституціональному середовищі, яке набуває системних властивостей національної інноваційної системи. Це висуває на перший план завдання розбудови національної інноваційної системи як взаємоузгодженої цілісної сукупності законодавчих, структурних

і функціональних компонентів (інституцій), а також розвиненої інноваційної інфраструктури, які задіяні у процесі створення та застосування наукових знань і технологій і визначають правові, економічні, організаційні та соціальні умови для забезпечення масштабного генезису інноваційних процесів [1; 4].

Упровадження наведених заходів щодо інституціонального забезпечення інноваційного розвитку підприємств має стати фактором утвердження сталого розвитку національної економіки на інноваційних засадах.

ВИСНОВКИ

За результати порівняльного аналізу позицій передових країн світу й України в координатах індикаторів світового сталого розвитку аргументовано, що вихід України на траєкторію сталого розвитку пов'язано з імперативом забезпечення конкурентоспроможності національної економіки шляхом активізації інноваційної діяльності підприємств у контексті світових трендів розвитку. Конкурентоспроможність національної економіки є одним із визначальних факторів забезпечення сталого розвитку та благополуччя країни, стабільності національної економіки в умовах глобальних економічних криз і чинником підвищення соціальних стандартів, що підтверджено відповідними індикаторами для розвинених країн світу.

За результатами аналізу структурних елементів індексу глобальної конкурентоспроможності (ІГК) для України і статистичних даних щодо низької інноваційної активності вітчизняних підприємств виявлено перешкоди їх інноваційній діяльності, що, перш за все, пов'язані з недосконалістю інститутів, макроекономічною нестабільністю, нерозвиненістю фінансово-кредитної системи та інноваційної інфраструктури, браком фінансових та інвестиційно-кредитних ресурсів забезпечення інноваційної діяльності.

Визначено чинники, що гальмують інноваційний розвиток підприємств корпоративного сектора національної економіки (складають найбільшу частку серед промислових і агропромислових підприємств), серед яких: низький рівень впливу фондового ринку на формування сучасної структури корпоративного сектора інноваційного типу та на реалізацію перспективних суспільно значущих інноваційно-інвестиційних проектів; не задіяний у масштабі національної економіки механізм державно-приватного партнерства для реалізації інноваційно-інвестиційних проектів підприємств корпоративного сектора; недосконалість корпоративного управління.

Розроблено засади державної підтримки інноваційної активності підприємств, що спрямовані на усунення або ослаблення виявлених перешкод інноваційної діяльності підприємств, зокрема підприємств корпоративного сектора національної економіки, доцільно впроваджувати у форматі національної

інноваційної системи, яка включає інститути наукової та науково-технічної діяльності, вищої та професійної освіти, інноваційної інфраструктури, фінансово-кредитну систему, інституції фондового ринку, разом зорієнтованих і скоординованих за діями на підтримку інноваційної активності підприємств. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрощук Г. О., Давимука С. А., Федулова Л. І. Національні інноваційні системи: еволюція, детермінанти результативності : монографія. Київ: Парлам. вид-во, 2015. 512 с.

2. Анискин Ю. П., Дытыненко П. Н., Сухманов А. А. Корпоративное управление деловой активностью в неравновесных условиях : монография. М. : Омега-Л, 2015. 304 с.

3. Антонюк Л. Л. Міжнародна конкурентоспроможність країн: теорія та механізм реалізації : монографія. Київ : КНЕУ, 2004. 275 с.

4. Гусев В. О. Утвердження парадигми сталого інноваційного розвитку в Україні // Сталий розвиток – XXI століття: управління, технології, моделі. Дискусії 2017 : колективна монографія / Андерсон В. М., Балджи М. Д., Баркан В. І. та ін. ; Інститут телекомунікацій та глобального інформаційного простору НАН України; НТТУ «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»; Вища економіко-гуманітарна школа / за наук. ред. проф. Хлобистова Є. В. Київ, 2017. С. 29–45.

5. The Global Competitiveness Report 2018. URL: <http://reports.weforum.org/global-competitiveness-report-2018>

6. Global Innovation Index 2019 r. Cornell University, INSEAD, WIPO. URL: <https://www.globalinnovationindex.org/gii-2019-report.pdf>

7. Индекс уровня образования в странах мира (Education Index). URL: <https://nonews.co/directory/lists/countries/education>

8. Индексы и индикаторы человеческого развития. Обновленные статистические данные 2018. Доклад для Программы развития Организации Объединенных Наций (ПРООН). URL: http://hdr.undp.org/sites/default/files/2018_human_development_statistical_update_ru.pdf

9. Наукова та інноваційна діяльність України : статистичний збірник. Київ : Державна служба статистики, 2018. 176 с.

10. The Legatum Prosperity Index. URL: <https://nonews.co/directory/lists/countries/legatum-prosperity-index>

11. Расходы на НИОКР, в % к ВВП. URL: <https://knoema.ru/atlas/topics/>

12. Рейтинг стран мира по уровню прямых иностранных инвестиций. URL: <https://gtmarket.ru/research/foreign-direct-investment-index/info>

13. Саліхова О. Б. Високотехнологічні виробництва: від методології оцінки до піднесення в Україні : монографія. Київ, 2013. 624 с.

14. Список стран по величине валового внутреннего продукта, рассчитанного по паритету покупательной способности (ВВП по ППС). URL: [https://ru.wikipedia.org/wiki/Список_стран_по_ВВП_\(ППС\)](https://ru.wikipedia.org/wiki/Список_стран_по_ВВП_(ППС))

15. Стратегія розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року : схвалено Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 10.07.2019 р. № 526-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/526-2019-p>

16. Стратегія сталого розвитку «Україна 2020» : схвалено Указом Президента України від 12.01.2015 р. № 5/2015. URL: <https://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>

17. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : Угоду ратифіковано із заявою Законом № 1678-VII від 16.09.2014). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011

18. Україна у цифрах 2018. Статистичний збірник / Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>

19. Ушеренко С. В. Інституціональне забезпечення інноваційного розвитку підприємництва // Корпоративні фінанси: проблеми та перспективи інноваційного розвитку : матеріали I Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 21 червня 2017 р.). Київ : КНЕУ, 2017. С. 348–353.

REFERENCES

Androshchuk, H. O., Davymuka, S. A., and Fedulova, L. I. *Natsionalni innovatsiini systemy: evoliutsiia, determinanty rezul'tatyvnosti* [National innovation systems: evolution, determinants of performance]. Kyiv: Parlam. vyd-vo, 2015.

Aniskin, Yu. P., Dytynenko, P. N., and Sukhmanov, A. A. *Korporativnoye upravleniye delovoy aktivnostyu v neravnovesnykh usloviyakh* [Corporate governance of business activity in non-equilibrium conditions]. Moscow: Omega-L, 2015.

Antoniuk, L. L. *Mizhnarodna konkurentospromozhnist krain: teoriia ta mekhanizm realizatsii* [International competitiveness of countries: theory and mechanism of implementation]. Kyiv: KNEU, 2004.

"Global Innovation Index 2019". Cornell University, INSEAD, WIPO. <https://www.globalinnovationindex.org/gii-2019-report.pdf>

Husiev, V. O. "Utverdzhennia paradyhmy staloho innovatsiinoho rozvytku v Ukraini" [Establishing a paradigm for sustainable innovation in Ukraine]. In *Stalyi rozvytok - XXI stolittia: upravlinnia, tekhnolohii, modeli*. Diskusii 2017, 29-45. Kyiv, 2017.

"Indeks urovnya obrazovaniya v stranakh mira (Education Index)" [The index of the level of education in the world (Education Index)]. <https://nonews.co/directory/lists/countries/education>

"Indeksy i indykatory chelovecheskogo razvitiya. Obnovlennyye statisticheskiye dannyye 2018. Doklad dlya Programmy razvitiya Organizatsii Obedinennykh Natsiy (PROON)" [Indices and indicators of human development. Updated statistics 2018. Report to the United Nations Development Program (UNDP)]. http://hdr.undp.org/sites/default/files/2018_human_development_statistical_update_ru.pdf

[Legal Act of Ukraine] (2014). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011

[Legal Act of Ukraine] (2015). <https://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>

[Legal Act of Ukraine] (2019). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/526-2019-p>

Naukova ta innovatsiina diialnist Ukrainy : statystychnyi zbirnyk [Scientific and Innovative Activity of Ukraine: Statistical Collection]. Kyiv: Derzhavna sluzhba statystyky, 2018.

"Raskhody na NIOKR, v % k VVP" [R&D expenditures, in % of GDP]. <https://knoema.ru/atlas/topics/>

"Reyting stran mira po urovnyu pryamykh inostrannykh investitsiy" [Rating of countries in terms of foreign direct in-

vestment]. <https://gtmarket.ru/research/foreign-direct-investment-index/info>

"Spisok stran po velichine valovogo vnutrennego produkta, rasschitanogo po paritetu pokupatelnoy sposobnosti (VVP po PPS)" [List of countries by gross domestic product, calculated at purchasing power parity (PPP GDP)]. [https://ru.wikipedia.org/wiki/Список_стран_по_ВВП_\(ППС\)](https://ru.wikipedia.org/wiki/Список_стран_по_ВВП_(ППС))

Salikhova, O. B. *Vysokotekhnologichni vyrobnytstva: vid metodologii otsinky do pidnesennia v Ukraini* [High-tech productions: from valuation methodology to uplift in Ukraine]. Kyiv, 2013.

"The Global Competitiveness Report 2018". <http://reports.weforum.org/global-competitiveness-report-2018>

"The Legatum Prosperity Index". <https://nonews.co/directory/lists/countries/legatum-prosperity-index>

"Ukraina u tsyfrakh 2018. Statystychnyi zbirnyk" [Ukraine in numbers 2018. Statistical compilation]. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. <http://www.ukrstat.gov.ua>

Usherenko, S. V. "Instytutsionalne zabezpechennia innovatsiinoho rozvytku pidpriemnytstva" [Institutional support of innovative entrepreneurship development]. *Korporatyvni finansy: problemy ta perspektyvy innovatsiinoho rozvytku*. Kyiv: KNEU, 2017. 348-353.

УДК 338.001.36

JEL: L91; O32

ЕКОНОМІЧНО-ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МЕХАНІЗМ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ МОРСЬКИХ ПОРТІВ

©2019 АЛЯБ'ЄВА О. М.

УДК 338.001.36

JEL: L91; O32

Аляб'єва О. М. Економічно-організаційний механізм інноваційного розвитку морських портів

Прийняття обґрунтованих стратегічних рішень щодо інноваційного розвитку підприємств вимагає застосування найбільш ефективних методичних підходів до оцінювання його інноваційного потенціалу та формування механізму інноваційного розвитку підприємства. З метою визначення оптимальної стратегії інноваційного розвитку морських портів у статті запропоновано економічно-організаційний механізм, наведений у вигляді точної логіко-структурної схеми. Поряд зі встановленням об'єкта та суб'єкта інноваційної діяльності, цілей і завдань запропонований механізм включає принципи, функції, форми, методичні підходи до оцінки інноваційного розвитку, критерії ефективності, напрямки, показники, інтегральну оцінку та шляхи реалізації. Формування організаційно-економічного механізму інноваційної діяльності морських портів було здійснено на основі науково-методичного підходу, відповідно до якого діагностика стану розвитку морського порту відбувається поетапно з урахуванням ресурсного та кадрового потенціалу, інвестиційної привабливості підприємства, можливих ризиків, і включає комплексну систему оцінки інноваційного розвитку підприємств морської галузі. Даний підхід дозволяє поряд зі встановленням оцінки інноваційного розвитку компанії за визначеними показниками забезпечити прийняття оптимальних рішень щодо напрямів інвестиційної ефективності інновацій. Своєю чергою, стратегічне управління інноваційним розвитком забезпечує економічну прибутковість морських портів та підвищує конкурентоспроможність морської галузі держави.

Ключові слова: інноваційний розвиток, економічно-організаційний механізм, морський порт, діагностика, ефективність.

DOI:

Рис.: 1. Бібл.: 15.

Аляб'єва Ольга Миколаївна – аспірантка, Державний університет інфраструктури та технологій (вул. Кирилівська, 9, Київ, 04071, Україна)

E-mail: 0977080001@ukr.net

УДК 338.001.36

JEL: L91; O32

Алябьева О. Н. Экономико-организационный механизм инновационного развития морских портов

Принятие обоснованных стратегических решений относительно инновационного развития предприятий требует применения наиболее эффективных методических подходов к оцениванию его инновационного потенциала и формированию механизма инновационного развития предприятия. С целью определения оптимальной стратегии инновационного развития морских портов в статье предложен экономико-организационный механизм, представленный в виде точной логико-структурной схемы. Наряду с установлением объекта и субъекта инновационной деятельности, целей и заданий предложенный механизм включает принципы, функции, формы, методические подходы к оценке инновационного развития, критерии эффективности, направления, показатели, интегральную оценку и пути реализации. Формирование организационно-экономического механизма инновационной деятельности морских портов было осуществлено на основе научно-методического подхода, в соответствии с которым диагностика состояния развития морского порта происходит поэтапно с учетом ресурсного и кадрового потенциала, инвестиционной привлекательности предприятия, возможных рисков, и включает комплексную систему оценки инновационного развития предприятий морской отрасли. Данный подход позволяет, наряду с установлением оценки инновационного развития компании по определенным показателям, обеспечить принятие оптимальных решений относительно направлений инвестиционной эффективности инноваций. В свою очередь, стратегическое управление инновационным развитием обеспечивает

UDC 338.001.36

JEL: L91; O32

Alyabieva O. M. The Economic-Organizational Mechanism for Innovative Development of Seaports

Making informed strategic decisions about innovative development of enterprise requires application of the most effective methodical approaches to assessing its innovation potential and forming a mechanism for innovative development of enterprise. In order to define the optimal strategy for innovative development of seaports, the article proposes an economic-organizational mechanism presented in the form of a precise logical and structural scheme. In addition to determining the object and subject of innovation activity, goals and tasks, the proposed mechanism includes principles, functions, forms, methodical approaches to evaluation of innovative development, efficiency criteria, directions, indicators, integral assessment and implementation paths. The formation of the organizational-economic mechanism for innovative development of seaports is carried out on the basis of a scientific-methodical approach, according to which the diagnosis of the status of development of seaport takes place stage-wise, taking into account both the resource and the personnel potentials, investment attractiveness of enterprise, possible risks, and includes a comprehensive system for assessing the innovative development of the maritime industry. This approach allows, along with setting an assessment of the company's innovative development in accordance with certain indicators, to ensure the optimal decisions on the direction of the investment efficiency of innovation. In turn, strategic management of innovative